

5

Verbinden in het pastoraat

M.J. Kater

Dit hoofdstuk geeft geen protocol 'pastorale bezoeken bij mensen met genderdysforie' in handen. Het wil wel handreikingen bieden, maar die kunnen slechts functioneren in het kader van twee gevouwen handen. Alleen langs die weg wordt de kracht van God – ook in het leven van ambtsdragers kruisvormig – in zwakheid volbracht. Op déze wijze kunnen herders priesterlijk de kudde weiden en hen die zich 'het kreupele schaap' voelen, leiden.

In deze pastorale bijdrage worden eerst wat algemene pastorale aanwijzingen gegeven, toegespitst op het genderpastoraat. Nadrukkelijk wel vanuit het besef dat 'de' transgender niet bestaat. Dat we spreken over 'de mens' in het pastoraat, is onzinnig. Juist in de zielzorg is het van belang te beseffen dat er geen 'de mens' bestaat. We ontmoeten concrete mensen in een grote variëteit. Vervolgens komt een paar bredere bijbels-theologische kaders aan de orde om met elkaar in de nood over door te spreken. Ten slotte volgen enkele richtingwijzers inzake het beleid van een kerkenraad wat betreft het omgaan met gemeenteleden die lijden aan genderdysforie en die al dan niet gebruik gemaakt hebben van hormoonbehandelingen en aanpassingen van hun lichaam.

Op bezoek bij hem/haar

Het beeld van het binnengaan van een heiligdom als we een pastoraal gesprek voeren, is zeker van toepassing bij het pastoraat aan transgenders. Het vraagt respect voor en aanvaarding van de ander, voorzichtigheid en fijngevoeligheid. Zielzorg houdt immers de zorg om het hele leven in, waarbij de eenheid van lichaam en ziel behoort tot het hart van een bijbels mensbeeld.

Het is daarom niet erg als we er tegenop zien om het gesprek met iemand die worstelt met zijn identiteit te gaan voeren. Wat wel onverantwoord is, is dat we signalen negeren uit onmacht of onbehaaglijkheid. Neem liever contact op met een medebroeder of collega.

Hieronder volgt een aantal pastorale aanwijzingen die wellicht kunnen helpen de drempel over te gaan, onderweg naar het hart van de ander met het hart van een pastor.

1. Het afstemmen van het hart van de pastor

Tot deze voorbereiding hoort het zich verdiepen in de problematiek, zoals in de voorgaande hoofdstukken is beschreven. Het gaat om een bewustwording van wat de pijn is, het probleem waarmee men worstelt. Daarom is het behulpzaam om enige levensverhalen te lezen van mensen die lijden aan genderdysforie. Het op deze

*We dienen te bidden om wijsheid,
inzicht en woorden die de afstand
overbruggen, nu de ander zich gemeld
heeft in zijn of haar nood.*

manier inleven van het probleem kan ons behoeden voor al te gemakkelijke en dus te grote woorden.

Wat overbodig kan lijken om te schrijven, is tegelijkertijd het meest wezenlijke. Welsprekendheid is een zaak van geestesgesteldheid (Quintilianus). Daarom dienen we te bidden om wijsheid, inzicht en woorden die de afstand overbruggen, nu de ander zich gemeld heeft in zijn of haar nood.

2. Het afstemmen op de ander

Als het ooit ergens van belang is, dan hier: het luisteren naar de ander vanuit een liefdevolle betrokkenheid op het leven van hem of haar die – vaak al jaren voordat dit gesprek plaatsvindt – al zoveel geleden heeft. Het gaat dan over het lijden onder de discrepantie tussen gender en sekse, tussen het gevoel wie je ten diepste bent (man/vrouw) en het lichaam (man/vrouw). Niet zonder reden draagt een boek over het voeren van een echt gesprek de titel *De ander tevoorschijn* luisteren. Om het nog eens anders te zeggen: wees present, dus echt aanwezig.

De kern van het present-zijn wordt gevormd door het aandachtig, open en vooral trouw aangaan van een relatie waarin de ‘presentiebeoefenaar’ zorg heeft voor de ander. Deze betrekking wordt ontwikkeld uit het zich onderdompelen in en blootstelling aan de wereld van de ander. Men moet haar voorstellen als de basale, radicale toewending naar degenen op wie we betrokken willen zijn. Dat is dan een toewending naar de ander ‘precies in het anders-zijn’.

Een bekende empathische valkuil is ‘ik begrijp het’, terwijl dit juist voor de ander het onbegrip duidelijk maakt en kan zorgen voor het sluiten van de deur van het hart.

3. Het afstemmen op de vragen van de ander

Wat betreft de ethische dilemma’s is een handreiking gedaan in het voorgaande hoofdstuk en de belangrijkste bijbels-theologische overwegingen zijn gegeven in hoofdstuk 2. Uiteraard is geen situatie hetzelfde, maar grofweg laten zich twee lijnen denken.

a. De betrokkene weet met zijn eigen gevoelens geen raad, maar is ervan overtuigd dat een transitie – in de vorm van hormonale en/of chirurgische ingrepen – voor hem/haar principieel een onbegaanbare weg is.

In een dergelijke situatie is het van belang te ondersteunen vanuit het Woord. Daarbij is met name te denken aan het spreken over de geestelijke strijd, het gekend zijn door God, het zingen van klaagliederen en in dat klagen ruimte vinden in de ‘dag van de benauwdheid’ waarop ons leven in ademnood komt én vooral te spreken over onze hemelse Hogepriester. Praktisch gezien kan het ook nuttig zijn te spreken over de onmogelijkheid van een medisch-technische oplossing voor een diepe existentiële nood.

b. Hij of zij heeft zich al aangemeld voor een intake bij een centrum voor genderdysforie of is zelfs al een traject gestart.

Uiteraard is het een groot verschil in welke fase iemand zelf inmiddels is, of er al gesprekken gevoerd zijn met een genderarts en of er al sprake geweest is van gesprekken met een psycholoog c.q. psychiater over een mogelijke transitie. Het is nuttig als pastor kennis te nemen van wat de betrokkene te horen heeft gekregen om zicht te krijgen of er een verantwoorde afweging gemaakt kan worden op basis van wat hem of haar is verteld. Hoe ziet iemand de technische oplossingen die geboden worden in relatie tot een zich overgeven aan Gods weg met ons? Erken de hunkering naar heelheid voluit, bagatelliseer de existentiële nood niet door perfecte redeneringen, maar bespreek ook hoe wij ons kunnen vergissen in wat goed voor ons is op basis van gevoelens van opluchting. Een pastor is ook geroepen tegenwicht te bieden en het 'zachte nee' ter overweging te geven als de weg die God van ons kan vragen vanwege de plaats die we innemen in ons gezin. Met dit 'zachte nee' bedoelde prof. dr. W.H. Velema, voormalig hoogleraar van de Theologische Universiteit Apeldoorn, blijkens de bezinning die het Lindeboominstituut over dit onderwerp begin van de jaren negentig gaf, samengevat een 'nee' dat van liefde doordrenkt is. En een 'nee' dat daarom de ander niet loslaat, als die een weg inslaat die tegen dat 'nee' ingaat. De 'schade' die we bij anderen veroorzaken, dient eerlijk onder ogen gezien te worden, evenals de nagenoeg onomkeerbaarheid van een transitie.

4. Het afstemmen over het vervolg

Ook hierbij wordt de tweedeling gevolgd van het wel of niet inslaan van een traject van transitie.

a. In deze situatie kunnen vervolgesprekken vooral gaan over enkele bijbels-theologische kaders die de nood van de ander een duiding kunnen geven. Van belang is:

1. Het blijvend beschikbaar zijn in de nood als pastor. 2. Zo mogelijk een klein aantal mensen erbij inschakelen die het onderlinge pastoraat in praktijk brengen: het geven van aandacht, het fungeren als luisterend oor en het blijven geven van erkenning van de ander en het liefst via mensen die zelf weten wat het is om een kruis te dragen. Het komt hier aan op trouw in het er-zijn voor de ander.

b. Ook dan blijft onverlet staan wat zojuist genoemd is als het gaat om blijvend beschikbaar zijn, zeker als op de lange duur blijkt dat de gehoopte bevrijding uitblijft. Mocht het wel ervaren worden als een verlichting dat men de weg van transitie gegaan is, dan dienen we niet over die gevoelens te gaan heersen, maar te vragen naar de geestelijke verwerking ervan en hoe het leven vanuit Christus daardoor veranderd is.

Pastoraat voor de omgeving

Tot nu toe kwam dit niet ter sprake, maar een onderdeel van de pastorale begeleiding is de betrokkene bewust maken van en advies geven in de situatie waarin zijn of haar naasten terecht zijn gekomen. Hoewel dit zeker per persoon zal verschillen, is het immers niet onmogelijk dat iemand zelf zo bevangen is door zijn eigen nood dat hij geen besef heeft van de nood van anderen. Het is de nood waar zijn of haar naaste omgeving in terechtkomt, nu meegedeeld is dat de man zich een vrouw voelt of een vrouw zich een man voelt. Hierover zal met de pastoraat doorgesproken worden. Daarnaast vraagt de naaste omgeving (gezin, familie, gemeente) om herderlijke zorg, het bijstaan en nabij-zijn.

Pastoraat door de omgeving

In overleg met het gemeentelid kan een kleine groep als ‘vangnet’ – die weet van zijn of haar strijd – samengesteld worden. Als niet voor transitie gekozen wordt, gaat het vooral om het kunnen blijven delen van de innerlijke nood, de strijd tussen lichaam en psyche. Mocht wel voor een transitie gekozen worden, zal eveneens een soort deskundige buddy nodig zijn om blijvend contactpersoon te zijn. De pastoraal verantwoordelijke zal zich regelmatig op de hoogte stellen van het wel en wee van de pastoraat.

Wat de gemeente zelf betreft enkele overwegingen:

1. Niets is voor de pastoraat zo naar als ontwijkend gedrag; een open communicatie kan de pijn van het lijden verzachten, omdat de nameloze eenzaamheid doorbroken is.
2. Houd een gemeenteavond – of organiseer om te beginnen overleg met een wijkteam, bijbelstudiegroep of andere vorm van samenkomen – waarin de problematiek van genderdysforie benoemd wordt en waarin een geestelijke houding ten opzichte van deze naasten in nood gewezen wordt.
3. Deze geestelijke houding heeft in deze situaties vooral betrekking op:
 - a. Het met elkaar verstaan van de betekenis van het kruisdragen achter Christus aan (verstaan vanuit de betekenis van de heilige doop);
 - b. Het als lichaam van Christus vertonen van het beeld van het Hoofd, de Hogepriester, Christus. ‘Die liefdegeur moet elk tot liefde nopen.’ (Ps. 133) Zo alleen ontvangen we draagkracht om mee te dragen en zelfs te verdragen. Aan het slot van deze bijdrage volgen nog enkele aandachtspunten voor het beleid van een kerkenraad inzake de omgang met en de plaats van hen bij wie lichaam en geest zozeer verscheurd zijn als het gaat om de beleving van het man-of vrouw zijn.

Bijbels-theologische kaders tot troost

Mensen die de verbinding met zichzelf, met anderen en met de Ander zijn kwijtgeraakt, worden opgezocht. God zoekt de mens die al bevend voor Hem vlucht. De HEERE wendt Zijn kracht aan om hulpeloze en zwakke, zondige mensen te hulp te komen, te bevrijden, draagkracht te geven en hen nabij te zijn in hun diepe nood. De wonderlijke toewending van God via de dienst van de verzoening die Hij geeft, is de doorgaande lijn in Oude en Nieuwe Testament. Dan blijkt dat de drie-enige God bijzonder oog heeft voor wat in de ogen van mensen zwak, nietig en onaanzienlijk is (1 Kor. 1:27-29).

Nu tekent de Bijbel de mens vanuit drie gezichtspunten: als schepsel, als zondaar en als gelovige. De vraag is hoe we onze zwakheden hebben te zien, als de verbroken verbinding hersteld is. Het gaat immers voor de gelovigen om een verzoende schuld en een gedeelde smart.

Jezus heeft deelgenomen aan het menselijk bestaan in Zijn zwakheid, broosheid, kwetsbaarheid en vergankelijkheid (Hebr. 2:14). Over empathie gesproken! Deel krijgen aan vlees en bloed betekende voor Hem lijden in ons van God vervreemde bestaan, het aan de dood en de slavernij vervallen leven. De hele lijdensweg van Jezus wordt – niet alleen aan het einde van Zijn leven in Gethsémané en Golgotha – uitgetekend in de woorden tranen, roepen, smeken en bidden (Hebr. 5:7-8). Zo komt ‘na een korte tijd’ het lied van Psalm 8 weer tot klinken, al is het dat we het nu nog niet aan den lijve kunnen ervaren (Hebr. 2:9).

Jezus’ deelname aan ons leven als lijden staat echter wel in een heel bijzonder licht. Het gaat immers om het geheel unieke lijden van Hem als de offerdienst die Hij als Hogepriester volbrengt ‘om de zonden van het volk te verzoenen’ (Hebr. 2:17). In Zijn leven blijkt Hij werkelijk dé medelijdende Hogepriester te zijn (Hebr. 4:15): ‘Want wij hebben geen Hogepriester Die geen medelijden kan hebben met onze zwakheden, maar Een Die in alles op dezelfde wijze is verzocht, maar zonder zonde.’ Ieder Evangelie is op een eigen wijze getuige van de vervulling dat Jezus onze ongerechtigheden en zonde, maar eveneens onze zwakte en gebrokenheid op Zich genomen heeft (Jes. 53). Zo is Jezus de sympathieke – mee-lijdende – en empathische Hogepriester in de hemel. Nog altijd slaat Hij vol ontferming het oog op hen die bij Hem geborgenheid, kracht en vergeving zoeken.

Uiteraard volgt nu niet een hele theologie van het lijden. Slechts nog twee hoofdlijnen die een weg kunnen wijzen voor het pastorale gesprek.

1. Ordening van de gevoelens

Augustinus maakt gebruik van de ordening van onze affecties door middel van de ‘regel van de liefde’, die de liefde tot de dingen ordent vanuit de liefde tot God. Het verlangen naar God wordt veroorzaakt door de liefde van God. Zo is er het zuchten

van de Geest dat onze verlangens ordent en zuivert. Seksuele verlangens zijn niet de éérste verlangens in het leven van christenen, omdat zij een plek krijgen ónder het verlangen dat ons verbindt met God. Dat is geen bagatelliseren van de spanning tussen gender en sekse, maar plaatst het wel in een groter kader dat heilzaam kan werken.

In een pastoraal gesprek mogen deze noties, waarin ter sprake komt hoe een mens tot bloei kan komen, niet ontbreken. Met een bepaalde gebrokenheid, hoe ontheemd het ons ook maakt en hoe vreemd het ook voelt, de toevlucht nemen tot God, heeft dan toch iets in zich van een thuiskomen bij God.

2. Dynamische identiteit

Een christenleven is getekend door en in het water van de doop. Daarmee is het een gegeven dat we met Christus gekruisigd worden en langs die weg opstaan in een nieuw leven (Rom. 6). Die dynamiek van dood en leven, van gebrokenheid en heelheid is wat de Geest veroorzaakt door de geloofsverbinding met Christus. Het gaat niet om het wegen van ons kruis – al te gemakkelijk worden er kruisen vergeleken met elkaar – maar om de draagkracht van het kruis van Christus onder het kruis dat we dragen.

Deze draagkracht van het kruis betekent dat we mogen leven in het geloof dat het zwaarste gedeelte van ons kruis op Jezus' schouders rust. Hoezeer onze identiteit ook gevormd wordt door persoonlijkheid, sociaal milieu en genen, toch zal de verbondenheid met Christus dan bepalend zijn voor onze identiteit. Ook een transgender kan meezingen: 'Ik leef, doch niet meer ik, maar Christus leeft in mij,' (Gal. 2:20)

Het pastorale beleid

Een kerkenraad doet er wijs aan een pastorale paragraaf op te stellen hoe men wil omgaan met transgenders. Hopelijk kan deze brochure en dit pastorale hoofdstuk hiertoe dienen. Dat vraagt naast allerlei praktische aanwijzingen ook om een principiële bezinning op de vraag naar het toepassen van de kerkelijke tucht. Die hoort immers thuis in het pastoraat. De volgende twee denklijnen kunnen daarbij van nut zijn.

1. Is er sprake van het leven in een openbare zonde als iemand zijn lichaam aanpast aan het zich man of vrouw voelen, geslacht aan gender?

Uit wat in deze brochure aangereikt wordt, is duidelijk dat het te simpel is om te redeneren 'hij is als man/vrouw geschapen, dus moet hij/zij ook als man/vrouw door het leven, ander grijp je op een onverantwoorde manier in en ben je het niet eens met je Schepper'. Zeker, God schiep 'mannelijk en vrouwelijk' en geen scala aan tussensoorten (Gen. 1:27). Adam en Eva voelden zich 'goed'. Hun gender was

overeenstemming met hun lichaam, in volkomen harmonie.

Het blijkt echter 'buiten het paradijs' medisch gezien niet houdbaar te zijn dat er maar 'twee soorten' zijn, man en vrouw. De verhouding tussen mannelijke en vrouwelijke hormonen blijkt nogal eens verstoord te zijn met alle gevolgen vandien voor de verhouding tussen sekse en gender. Bij genderdysforie komt – bijzonder pijnlijk – de gebrokenheid tot uitdrukking die ons bestaan kenmerkt ten gevolge van de verstoorde orde van dienst aan onze Schepper.

Theologisch rammelt bovengenoemde redenering over de 'twee soorten'. Dat zou immers betekenen dat de lichamelijke kenmerken (biologie) doorslaggevend zijn voor wie we (dienen te) zijn. Deze denkwijze miskent de mens als eenheid – en dus ook de pijnlijke verstoring van die eenheid – onvoldoende. Daarnaast wijzen de woorden van Galaten 3:28 op een ándere prioriteit, namelijk het 'in Christus'-zijn. Daarin wordt het 'mannelijk en vrouwelijk' niet weggeredeneerd, maar wel gerelativeerd.

Er is wat pastoraal beleid betreft vanuit prediking en catechese nog blijvend werk te doen aan het al te centraal stellen van ons lichaam.

2. Niettemin doet zich wel een aantal indringende vragen voor, maar die hebben meer te maken met het leven als christen in een gemeenschap:

* De draagkracht van een gemeente is geen statisch gegeven, maar er is wel tijd nodig en onderwijs om iemand die we eerst kenden als vrouw, nu als man te zien of omgekeerd.

* Wanneer iemand getrouwd is, zal die 'gemeente' allereerst zijn of haar eigen huis/gezin zijn. Mogen we dit van onze man of vrouw vragen, kunnen we onze kinderen een dergelijke metamorfose aandoen dat een vader een moeder wordt, of omgekeerd?

Wat ons tuchtwaardig lijkt te zijn, is dat iemand provocerend te werk gaat, geen rekening wil houden met zijn of haar omgeving en zijn eigen willen en denken centraal stelt en tot norm maakt. Wie zijn leven als een keuzeproject ziet, onder invloed van de genderideologie vindt dat we zelf ontwerpen of we meisje of jongen willen zijn, miskent de Schepper van ons leven Die in Christus onze Verlosser is. Bovenstaande laat onverlet de – vaak levenslange – strijd, maar daarin wel de getrooste vertwijfeling zoals verwoord door de dichter Willem de Mérode (1887-1939), die levenslang worstelde met zijn seksuele identiteit:

*Mijn God, ik ben zo lusteloos en moe.
Ik weet niet, wat ik in dit leven doe.
Ge ontnemt mij liefde, ontfutselt mij vertrouwen.
Toch zegt Gij: leef! Mijn God, mijn God, waartoe?*

*Heer, liefde hebt Gij van mij weggenomen.,
Maar ook 't gehuichel van de schijnbaar vromen.
Zij dringen ver van zondaars zich tezaam.
't Is goed, laat mij maar eenzaam tot U komen.*

*Zij zeggen: 'Wij vergeven, maar ga heen!
Wij hebben met de zondaars niets gemeen.
Wie God verliest, wordt van Zijn volk verstoten.'
Maar de verlatnen vonden God alleen.*